

**Хуманост као културна пракса:
антрополошко свједочанство грчко-српске солидарности
[Гордана Благојевић, *Невидљиви хероји Грчке*. Београд:
Етнографски институт САНУ,
Представништво Републике Српске у Србији,
Представништво Републике Српске у Грчкој.
Монографска издања, Едиција посебна издања
[ЕИ САНУ], књ. 103, 2024, 256 стр.]**

У овој јединственој, по много чему, монографији, тј. научној студији („Филотимо“) ауторка се бави у основи хуманитарним акцијама збрињавања српске дјеце захваћене ратом (1991–1996), грчко-српским пријатељством, које има своје дубоке корјене у историји, традицији и свијести оба народа, а све је испричано на занимљив и документарно-историјски начин. Ауторки припада и посебна част, јер је прва цјеловито сагледала сложена друштвено-економска, социо-културна, демографска, геополитичка и стратешка збивања и људске вриједности у најтежим условима живота.

Наши стари савезници Грци показали су још једном да хуманост и добротинство постоје у сваком грчком дому, на свакој адреси, у цркви, школи и др. Гдје год су наша дјеца путовала, обилазећи и упознавајући грчке градове, острва, културно-историјске споменике и друге знаменитости, свугдје су дочекивани искрено и топло, домаћински, братски и „с љубављу“, како ми то волимо рећи.

Податке за ову занимљиву и обимну студију ауторка је црпила из вишеструких извора. Основно је било вишегодишње, врло захтјевно са више становишта, теренско истраживање. Од писаних извора кориштени су подаци из Представништва Републике Српске у Грчкој, архивски материјал Црвеног крста Србије, материјали од НВО, посебно Грчког каравана солидарности, многи чланци из периодике, фотодокументација и видео материјал, звучни записи, као и неизбјежне анкете и слободни интервјуи, непосредни разговори, гдје се чује и види оно што нигдје није записано, осим у срцу и души казивача, саговорника, испитаника, како год их назвали.

Монографија се састоји од 56 поглавља и потпоглавља на више од 250 страна. Највећи дио књиге односи се на „Пут наде“, централно поглавље које нам служи као још један објективан и

проширени информатор за разумијевање материје и у којем идемо путем посутим цвијећем, упознавајући грчке градове, општине, институције, породице и њихово гостопримство.

Гордана Благојевић антрополошка упоредна истраживања започела је прије двадесет година, привучена звуком византијске цр-квене музике. Паралелно је радила теренска истраживања за докторску дисертацију о Србима у Грчкој у 20. вијеку и питањима њиховог идентитета. Како то обично и бива, кроз теренски рад и многе сусрете, непредвиђене претходним планом рада, ауторка је константно наилазила на грчке породице које су пружале српској дјечи различите видове помоћи, од смјештаја, прехране, одијевања, школовања, као и да те стечене везе и помоћ и даље живо функционишу. Један дио те грађе објавила је у своме докторату, научним часописима, зборницима са научних скупова, али ту се није зауставила! Управо је то било надахнуће и нова идеја водиља, подстрек за даљи рад на скупљању обимније и систематичније грађе о хуманитарним акцијама, збрињавању српске дјеце (од 7 до 14 година) у ширем концепту грчко-српског пријатељства, користећи претходна искуства и стечене везе са људима који су били живи актери, свједоци тих многих хуманитарних акција и дешавања.

Ауторка нас упознаје у самом уводу са организацијом слања српске дјеце у Грчку која није била стихијска, како се очекује у ратном метежу и избјеглиштву, јер су јој претходиле велика координација, пословност, савјетовање и одговорност започетог задатка. Све је било испланирано, до сваког детаља, како би се умањили могући неспоразуми, неслагања, грешке или пропусти. Без обзира на блискост православне вјере и традицију грчко-српског пријатељства, за нашу дјецу то је био непознат свијет. Први пут се раздвајају од родитеља, своје средине, и то у ратним условима. Ипак су то двије различите културе, велике језичке баријере, узраст, страх од непознатог! Те двије културе разликују се по начину исхране, обичајима, породичним односима и окупљањима, функционисању домаћинства, географским условима, односно клими, рељефу, флори, фауни, хидрографији, итд. Комплетан живот се разликовао по свим појавним облицима, не само због рата већ и других културно-еколошких и социо-економских фактора.

Све грчке породице, поред тога што су биле везане истим мотивима и жељом да помогну и солидаришу се са Србима у зарађеним подручјима, морали су испунити многе, строге услове за

прихватање. За све су важила иста правила о примању наше дјеце у њихове породице, куће, институције, школе и друга мјеста збрињавања, тзв. економско усвојење дјеце. Нажалост, многи су били ускраћени тог хуманог задовољства да помогну нашој дјечици, јер нису испуњавали, да кажемо те „формалне“ услове, нпр. нису имали дјеце или вршњака дјечијег узраста и сл. у својој породици, домаћинству, али нису сједили скрштених руку. Помагали су несебично на други начин преко хуманитарних организација, током рата и послје, након тзв. Дејтонског мира који је за Србе, посебно Сарајевско-зеничке котлине, значио нове недаће, егзодус, сеобе, на крају 20. вијека.

Прилагођавање дјеце трајало је у неколико фаза, уз константно сарађивање грчких породица са стручним тимом – српским координаторима (учитељима, васпитачима, психолозима, социолозима, социјалним радницима и другим актерима). Ауторка је то детаљно употпунила различитим садржајима и подацима, тј. користи и наводи за сваки појединачни примјер или налаз мноштво примарних и секундарних извора и напомена, трудећи се да никога случајно не изостави, ни појединца, нити институцију и грчке породице, њихове чланове и занимања, чак и њихову родбину и пријатеље. Тако исто потпуне податке даје за српску дјецу и њихове чланове породица, имовинско стање, статус, јесу ли домицилни или избјеглице (Република Српска-Босна и Херцеговина, Република Српска Крајина, Црна Гора, Србија), НВО које су помагале збрињавање српске дјеце, формална и неформална удружења и др.

Тако се ауторка у једном даху креће путем наде, кроз грчке општине, описујући детаљно и људе и предјеле. Сакупила је доста аутентичних података, обавила доста интервјуа из прве руке, вјешто, сликовито и живо их приближила читаоцу, као да сте дио те приче. На том путу наде посутим цвијећем за добродошлицу нашој дјечи, упознаје нас и води кроз грчка мјеста – острво Кос, Кавалу, острво Крит, Каламату, острво Родос, Александрополис и многе друге локације. На свесрдну помоћ и љубав дјеца су наишла и у љетњим камповима опоравка: Камп „Агиос Андреас“, Кавури (Атика), Митрополија Левадије и Тебе, Едипсос (Евија), острва Тинос, Лимнос, Митилина (Лезбос) и Калимнос, градови Поликастро и Ксанти, као и друга места и градови у Грчкој.

На исти начин ауторка нам представља грчке породице, говори о смјештају дјеце, почетним реакцијама, начину исказивања

добродошлице Грка, успјешном прилагођавању дјеце, уз велику пожртвованост наших пратилаца и координатора, али и велику љубав и стрпљење грчких породица у Атини, главном граду Грчке, и то у општинама Хајдари, Илиуполи, Агија Параскеви (Св. Петка), Холаргос, Галаци, Виронас, Нео Ираклио и Аргируполис, тј. Парохији Св. Варваре. У том хуманом, бисерном ланцу грчко-српског пријатељства су златним словима забиљежена и гостопримства у Патри и ахајској области, Рафини, на острвима Евија, Неа Артаки и Родос, у местима Науса, Палеокоми и Нигрита, затим, опоправак кроз „Дугу“ у „Светој Тројици“ и „Светој Ани“, те у оквиру Љетњег кампа на острву Парос, итд. Свака прича, разговор, садржај текста у оквиру ових поглавља могу да чине књигу за себе.

Прошавши кроз све набројане грчке општине, Гордана Благојевић нам на непосредан и ненаметљив начин казује приче о хуманошћу и добротинству које се не могу наћи случајно на улици, као какав изгубљени предмет. Те приче живе у људима, Грцима, нашим пријатељима у невољи, у души која осјећа и зна да воли и подијели радост срца са другима и другачијима, те приче станују у уху које хоће да чује за туђу тугу и невољу, и погледу и осмијеху који вјерује, отвореној руци која несебично даје, пружа и милује, лијепим ријечима које охрабрују и сва врата отварају. А то све смо чули из уста судионика и прочитали из златног пера ауторке.

Поред многих нелагодности на почетку, суза, стида и непознавања језика, повратак дјеце и испраћај из Грчке је потпуно другачији. Нескривене емоције и на једној и на другој страни, сузе растанка и сл. Дјеца се испраћају уз мноштво поклона за њих и чланове породице. Научили су добро језик, а ту су обећања и жеље да се поново виде са својим домаћинима. Поред многих пријатељстава стваране су још јаче везе као што је кумство, социјално-духовно сродство које је у националној култури и код Грка и Срба познато да има велики значај. Тако су се и кроз обичај кумовања створиле трајне везе, опстале и до данас, проширивши се и на остале чланове породица. Одржавају се сталне телефонске и интернет везе, узајамне посјете уз уобичајену размјену дарова (познато у етнологији као дар и уздарје) обично из фондуса народне умјетности, редизајниране баштине, кроз предмете сувенирског типа и сл., о чему свједоче многи саговорници које ауторка наводи поименично са свим основним подацима и врстом поклона, за рођендане, кумовања, женидбе, удаје, новчане помоћи за додатно школовање, итд.

Читајући та дирљива и искрена сјећања, сада одраслих људи, истичући увијек и на првом мјесту племенитост Грка и велику захвалност, поименично, грчким породицама (васпитачима, хранитељима, тј. другим родитељима, како су то казивачи често истицали) за позитивне утицаје на саму личност корисника помоћи, стичемо утисак о нераскидивим везама. У више случајева, породице из Грчке су утицале својим позитивним ставом и на одабир сталног занимања дјеце која су касније израсла у зреле и добре људе, на њихово животно и радно опредјељење да кроз свој рад, професију, увијек помажу другима.

Књига „Невидљиви хероји Грчке“ кроз надахнуто и концизно излагање ауторке учинила је многе податке видљивијим и доступним широј јавности. Грци су широм отворили врата својих домова и пружили несебичну љубав и све угодности боравка српској дјечи. Није то само била материјална помоћ и економско збрињавање дјеце, већ много више од тога – морална, надљудска снага, која је давала подстрек и борцима на ратишту да лакше издрже и осјете да нису сами у својим невољама. Не смијемо им то заборавити никада!

Ауторка врло добро познаје литературу, наводећи бројна старија и новија издања, врло стручно их користи, а сваку ријеч наводи на правом мјесту. Кроз цијелу студију уочава се и занимљив стил писања. Њене формулације су јасне, нарација питка, читљива, не расплињује се, не пада у субјективни занос, иако сама тема и разговори са судионицима покрећу сплет осјећања и не остављају никога равнодушним. У самом уводном дијелу препознаје се ауторкин стамен став јер зна како да на прегледан и систематичан начин представи свој рад, дугогодишње теренско истраживање и искуство крунисано многим специјализованим усавршавањима у науци и умјетности.

Довољно је погледати ауторкине референце, академско образовање, научне радове, затим музичко образовање и таленат. Мало ко је инструменталиста на кануну, солиста на многим извођењима црквеног појања и поседује низ других специјалности, као што је потпуно познавање грчког језика, свих вештина које су ауторки, чини се, олакшали пут и отворили сва врата у грчком друштву, створили различите идеје и покренули низ нових питања, која су се сама наметнула кроз ауторкин вишегодишњи истраживачки рад.

Поред упечатљивог наслова („Невидљиви хероји Грчке“), монографија Гордане Благојевић скреће пажњу путем добро осми-

шљене семиолошке илустрације на корицама, што није баш уобичајено за многа дјела. Ауторка и ту показује своје знање и умијеће. Креативно, рјечито спајање композиције текста са ликовним изразом, националним, културним и политичким симболима, недвосмислено осликава пријатељство, кивот спасења који представља симболичку спасоносну лађу са једрима у бојама грчке заставе, као двије фигуре, мушко-женски пар, док се на палуби виде српска дјеца, у колу-националној игри, дјечаци и дјевојчице, у бојама српске тробојке. Кад то упоредимо са садржајем књиге, занимљивог стила излагања и методологије, истиче се и ауторкина умјетничка вјештина повезивања нити националних култура. У научном погледу, у питању је јединствена синтеза етнографско-литерарног, историјско-документарног, социо-психолошког, едукативно-педагошког и културно-забавног.

Ауторка Гордана Благојевић отвара нове видике попут, није претјерано рећи, умне Српкиње Анице Савић Ребац, свестране интелектуалке у „Хеленским видицима“. Овај начин обраде и презентације подстиче да се и етнологии-антрополози и други сродни стручњаци заинтересују више за сличне теме, и на тај начин анализирају дјетињство и одрастање са више аспеката, процес социјализације, акултурације, едукације, интеракције.

Монографија ауторке Гордане Благојевић не оскудијева ни са додатним, пратећим подацима и изворима, јер је обогачена и саткана разноврсним и корисним материјалом за тумачење и разумијевање, праћење и упоређивање, који се такође могу сврстати у изворе првог реда, нпр. свака од укупно 43 фотографије има своју причу. Позив јавности грчког глумца Јаниса Серветаса за учешће у истраживању, пропатни видео материјал, видео фотогалерије, фотографије из архива Представништва Републике Српске у Грчкој, приватних архива, напомене уз текстове бројних илустрација, дјечији цртежи на тему српско-грчког пријатељства, дјечије дописивање, Грчки караван солидарности, представљају додатну грађу коју ауторка наводи и смијешта у релевантан контекст.

У монографији се појављује доста имена и са једне и са друге стране. Можда их је требало издвојити ради боље прегледности, под индексом – Грке по грчком алфabetу, Србе по азбучном реду, а тако исто географске и топографске називе, институције и др. Познато је да многи воле прочитати своје име и на истакнутом, издвојеном мјесту, посебно кад се ради овако о једној отвореној студији са

тачним и потпуним подацима, али то јесте додатни и захтјеван посао који тражи и стрпљење и вријеме.

Етнографски институт САНУ и српска етнологија и антропологија су добили још једну значајну монографију из пера свестране ауторке Гордане Благојевић, што и не чуди ако се има у виду њен досадашњи научно-истраживачки рад, познавање музичке и ликовне културе, као и страних језика, будући да поред руског и енглеског говори и грчки језик. Свако од нас би требао да прочита ово хумано дјело, и да у својој библиотеци има књигу колегинице Гордане Благојевић, да га увијек подсећа на то тешко и неизвјесно ратно вријеме и народ који нам је први притекао у помоћ.

Бранко Пјевић